

Elukestva õppe programm

Hariduse ja kultuuri
peadirektooraat

Elukestev õpe
elU5X

LifeLong Learning 2010

TLÜ RASI

Õpime õppima

Praktikult praktikule: soovitused elukestva õppe arendamiseks Eestis

Eve-Liis Roosmaa ja Triin Roosalu
29.02.2012

Projekti on rahaliselt toetanud Euroopa Komisjon. Publikatsiooni sisu peegeldab autori seisukohti ja Euroopa Komisjon ei ole vastutav selles sisalduva informatsiooni kasutamise eest.

Sisukord

Sisukord.....	2
Õpime õppima: aga miks?.....	3
Õppivate kogukondade uuring: taust.....	3
Õppima: kelle õppimist ei ole seni osatud piisavalt toetada?.....	8
Õpime: millega toetada raskustes õppijat?.....	14
Kokkuvõtteks: õpime koostöiselt õppima!.....	17
LISA Tabelid.....	18

Õpime õppima: aga miks?

Eesti haridussüsteemi toimimise analüüs viitab sellele, et meie õpikäsitus ei vasta päris hästi kaasaegse elukestval õppel põhineva ühiskonna vajadustele. Võrreldes nende Euroopa riikidega, kus täiskasvanute osalemine elukestvas õppes on kõrge, on meie õppimiskäsitus väga kitsas ning üldiselt peame õppimiseks vaid rangelt reguleeritud, formaalset õpet nn koolipingis¹. Ka Eesti Koostöö Kogu eestvedamisel haridusstrateegiat välja töötama asunud eksperdid leidsid², et viie tähtsama väljakutse seas tuleb Eestis esmajoones seada sihiks liikumine arengu- ja koostöökeskse õpikäsitluse poole. Et haridussüsteem saaks tõhusalt toetada õppija kui eneseteadliku, õnneliku ja tegusa sotsiaalse subjekti kujunemist, peaks strateegia autorite arvates praegune institutsioonide ja konkurentsi keskne haridusparadigma muutuma isiksuse arengu keskseks. Niisiis, hariduspoliitika kavandamisel ja korraldamisel tuleks lähtuda mitte koolidest ja õpetajatest, vaid õppimisest ja õppijast – toetada tema huvi ja kuulata ära tema vajadused. Tõsi, haridusstrateegia kavandatav võib toetada tänaste laste kujunemist läbi-elu-õppijateks, kuid senini õppimisest eemale jäänud täiskasvanute jaoks see palju lahendusi ei paku. Ometi jääb Eestis elukestvas õppes osalemine Euroopa riikide keskmisele tasemele. Suur osa täiskasvanud õppijaist nimetab koolitustel osalemise peamiseks põhjuseks tööga seotud asjaolusid – parem palk, parem töö ja karjäärivõimalused – ja mitte sisemist huvi õpitava vastu. Enamus täiskasvanuist aga ei otsigi endale sobivaid ja huvipakkuvaid õppimisvõimalusi.

Niisiis seisab ühiskonna ees väljakutse: õpime õppima! Aga kuidas õigupoolest õppida õppima, kui viimastest koolitustest on kaua aega möödas; kui kogemus on tekitanud kahtluse õppimise mõttekuses; kui küll tahaks, aga sugugi ei saa? Taustaks põhjalikud teadmised täiskasvanud õppijate kohta Euroopa Komisjoni rahastatud rahvusvahelisest uuringuprojektist LLL2010³, otsisime sellele küsimusele vastuseid neilt, kes puutuvad elukestva õppega kokku mitte ainult õppijana vaid ka ekspertidena. Siia olemegi koondanud õppimisega seotud probleemide põhjused ja neile pakutud lahendused nii, nagu neid näevad need inimesed, kes on oma õlule võtnud elukestva õppe võimaluste loomise Eesti maakondades.

Õppivate kogukondade uuring: taust

Õppimine on individuaalne, kuid see leiab aset õppija vahetus keskkonnas valitsevate normide ning eeskujude toel (või kiuste), niisiis on eriti oluline mõista, millised on õppimiskogemused ja õpikäsitlused erinevates kogukondades. Osalemine elukestvas õppes on

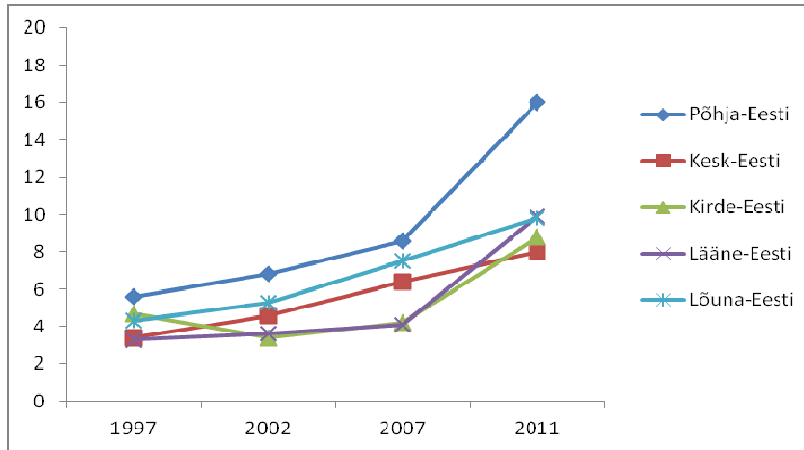
---

¹ Hefler, G (2010)

² „Eesti hariduse viis väljakutset: haridusstrateegia 2012-2020 projekt”, vt taustamaterjale ja strateegia projekti <http://www.elu5x.ee/kasulik/materjalid/eesti-hariduse-viis-valjakutset/>

³ Tallinna Ülikooli eestvedamisel viidi 2005-2011 läbi rahvusvaheline uuring „Elukestval õppel põhineva ühiskonna poole Euroopas: haridussüsteemi roll” ehk lühemalt *Lifelong Learning 2010* (LLL2010). Lähemat infot ja uuringutulemusi vaata <http://LLL2010.tlu.ee> ja eestikeelset kogumikku „Kolmekesi elukestvas õppes: õppija, kool ja tööandja” sirvi veebis http://www.andras.ee/ul/Triin_Roosalu_Kolmekesi_elukestvas_oppes.pdf

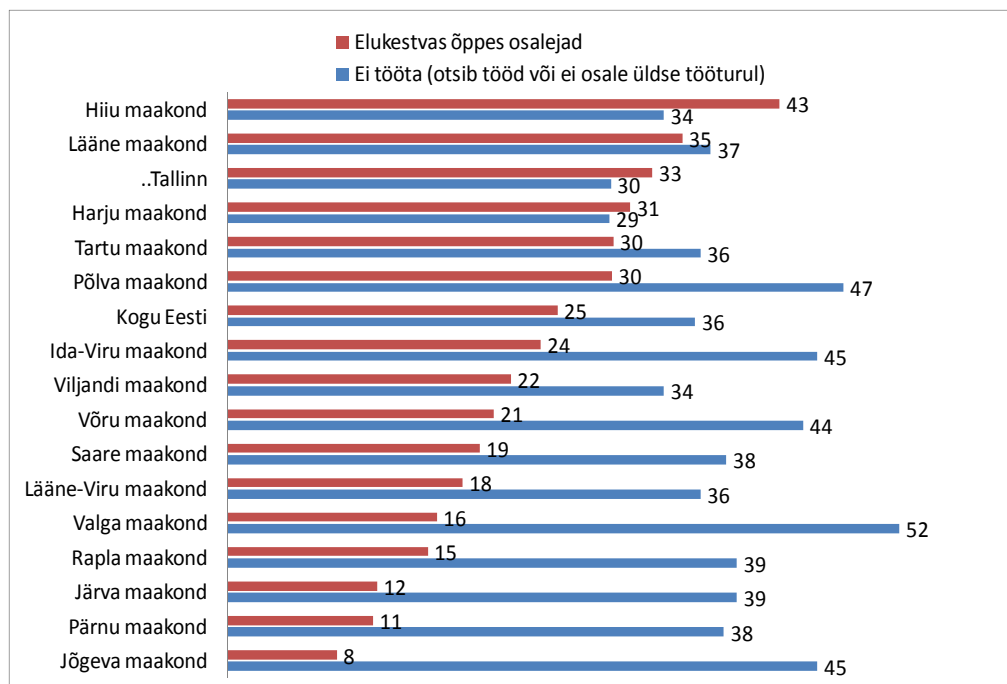
Eestis piirkonniti väga erinev, seejuures erinevused on viimase viieteistkümne aasta jooksul pigem kasvanud kui kahanenud (joonis 1). 1997. osales koolitustel 3-5% kõigi piirkondade elanikest, siis perioodil 2001-2011 on toimunud õppimisvõimaluste üldine kasv, kuid alates 2007. ka väga suur diferentseerumine: Põhja-Eestis on täiskasvanud õppijaid kaks korda enam kui mujal.

Joonis 1 Elukestvas õppes osalemine vanuses 25-64 piirkonniti, 1997-2011, %

Allikas: Statistikaamet, autorite arvutused

On oluline teadvustada, et Eestis ei esine ühest seost piirkonna tööturu olukorra ja majandusliku seisundi ning inimeste õppimisaktiivsuse vahel (vt joonis 2). Tavaliselt kiputakse vähest elukestvas õppes osalemist seletama selliste argumentidega nagu suur tööpuudus (“Mis mõtet on õppida, nagunii pärast tööd ei saa”) ja elanikkonna kõrvalejäämine tööturult (kui ei ole lootust või valmidust tööturule lülituda, jäädakse ühiskonnelust kõrvale ja ei leita või ka ei otsita endale sobivaid õppimisvõimalusi). Teisalt võiks oletada, et kui tööturul osalejaid on suhteliselt vähem, on teistel just rohkem mahti õppida, sest just töötajatel ei ole selleks aega. Eestis see seos väga üheselt aga ei kehti. Sellel graafikul on välja toodud mittetöötamine vanusegrupis 16 kuni pensioniiga maakondade lõikes, seejuures on maakonnad reastatud vastavalt sellele, kuipalju oli selles vanusegrupis elukestvas õppes osalejaid. Selget seost nende näitajate vahel aga ei selgu. Võrreldes siin näiteks kõrge õppimisaktiivsusega Hiiumaad ja selles osas tagasihoidlikumat Pärnumaad: tööturult kõrvalejääjaid on tööealise elanikkonna seas võrreldavalt palju (28 ja 27%), töötuid võrreldavalt vähe (5 ja 11%), kuid õppijaid hoopis erinevalt (43 ja 11%).

Joonis 2 Elukestvas õppes osalemine (sh koolitused ja enesetäiendamine) ja mittetöötamine vanuses 16 aastat kuni pensioniiga maakondade lõikes, 2011, %

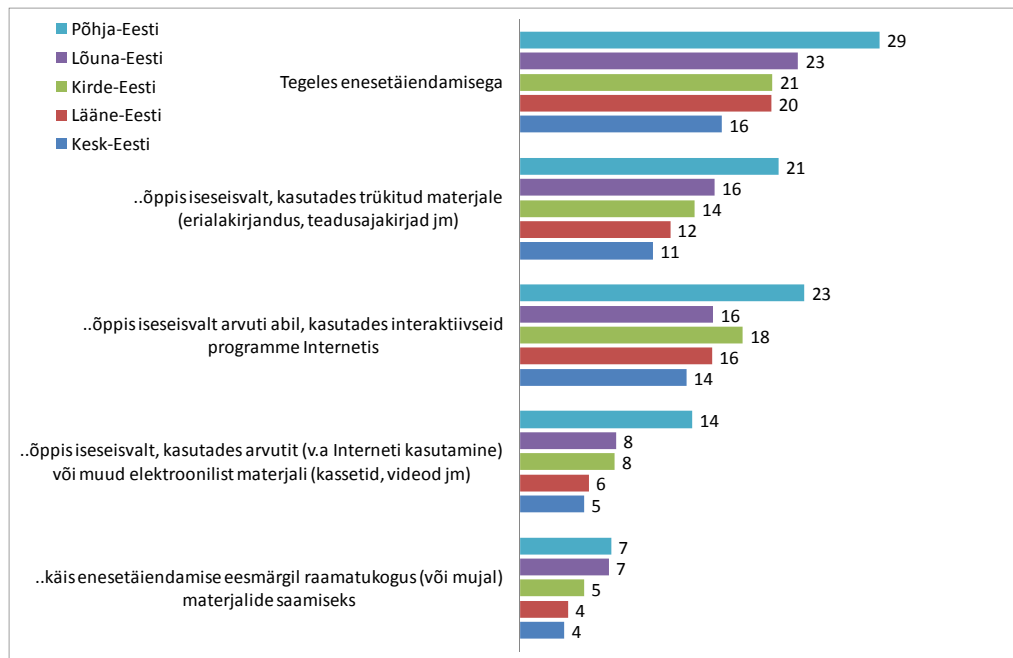
Allikas: Statistikaamet, autorite arvutused

Tuleb seega järeldada, et sarnase majandusliku aktiivsusega maakondades valitseb erinev õppimisaktiivsus, ning meil tuleks põhjuseid sellisele makrotasandi erinevusele otsida mujalt – peab olema ka teisi tegureid, mille kõrvaldamine toetaks elukestvas õppes osalemist.

Otseselt koolitustel osalemise näitaja võib oluliselt seostuda koolituspakkumise kättesaadavusega – kui mulle sobilikku kursust ei pakuta või pakutakse seda kaugel ja liiga kõrge hinnaga, siis mul ei ole ka võimalik sellele osaleda. Vaatamegi nüüd sellist näitajat, mis peegeldab otsesemalt just õppimise prioriteetsust ja ehk siis õpikäsitlust ka laiemalt. Nimelt on Statistikaameti uuringus küsitud, kas vastaja tegeles mõne järgmise enesetäiendamise viisiga:

- ...õppis iseseisvalt, kasutades trükitud materjale (erialakirjandus, teadusajakirjad jm)
- ...õppis iseseisvalt arvuti abil, kasutades interaktiivseid programme Internetis
- ...õppis iseseisvalt, kasutades arvutit (v.a Interneti kasutamine) või muud elektroonilist materjali (kassetid, videod jm)
- ...käis enesetäiendamise eesmärgil raamatukogus (või mujal) materjalide saamiseks

Selgub, et selliseid iseseisva enesetäiendamise võimalusi oli kasutanud piirkonniti väga erinev hulk inimesi (vt joonis 3), seejuures nende osa, kes ei kasutanud ühtki neist, ulatus 70%-st Põhja-Eestis 84%-ni Kesk-Eestis.

Joonis 3 Enesetäiendamise viiside kasutamine piirkonniti, 2011, 25-64-aastane elanikkond, %
Allikas: Statistikaamet, autorite arvutused

Just seepärast otsustasime pöörduda maakondlike asjatundjate poole ja uurida nende seisukohti,

Jaanuaris ja veebruaris 2012 korraldas Eesti Koostöö Kogu, kaasates Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi teadureid ning Haridusstrateegia 2020 koostajaid, kõigis Eesti maakondades⁴ seminari „Elukestev õpe Eestis: piiride ületamine. Maakonna eripärad“. Seminaridel oli kaks eesmärki: (1) rahvusvaheliste uuringute põhjal tutvustada täiskasvanute elukestvas õppes osalemist mõjutavaid poliitika- ja õpinguid jätkavate probleeme ning Haridusstrateegia kavandit; (2) koguda töötubade käigus maakondade esindajatelt/ekspertidelt teavet elukestva õppe kohta nõ koha peal. Seminaridel osalejateks olid kutsutud elukestva õppe erinevad huvigrupid – eksperdid Eesti maakondadest: (a) alusharidusasutuste, põhikoolide, (täiskasvanute) gümnaasiumide, kutseharidusasutuste, kõrgkoolide õpetajad ja juhtkond; (b) lasteaedade ja koolide hoolekogu liikmed; üli- ja õpilasesindused; (c) MTÜ-d, kelle tegevusalaks haridus; koolitusfirmad; Vabaharidusliidu täiskasvanute koolituskeskused; (d) Maavalitsuse haridus- ja sotsiaalosakond, Linnavalitsuse haridus- ja kultuuriamet, valdade esindajad; (e) karjäärikeskused, Töötukassa, noorsootöö spetsialistid; (f) ametiühingute esindajad, Eesti Pensionäride Ühenduste Liidu maakondlike ühenduste esindajad; (g) Eesti Töandjate Keskliidu kaudu kohalike töandjate esindajad; ja (h) (kohaliku) meedia esindajad. Iga maakondliku seminari puhul anti võimalus maakonna haridus- ja sotsiaalosakonnale sihtrühmade täpsustamiseks ning lõplik valim kujunes igas piirkonnas mõnevõrra erinev.

⁴ Ida-Viru maakonnas toimus kaks seminari: Narvas vene keeles ja Jõhvis eesti keeles.

Keskmiselt oli igal seminaril 20 osalejat (10-30). Tööandjad või tööandjate esindajad, kuid ka ametiühingute esindajad enamasti seminaridel ei osalenud. Seega tõenäoliselt esitatud probleemipüstitus ei kõnetanud neid piisavalt, mis viitab elukestva õppe temaatika probleemsele positsioonile ühiskonnas: ühest küljest esitletakse poliitikates ja strateegiatest just teise konkurentsivõime kasvu õppimise peamise eesmärgina, teisalt ei kasuta tööturu osapooled pakutud võimalust selle valdkonna kujundamisel kaasa rääkida. Maakondlikel seminaridel osalejad pakkusid välja, et tasuks korraldada just tööandjatele suunatud elukestva õppe seminare, või siis rääkida sellest teemast lühidalt mõne teise valdkonna teabepäeva või suurema konverentsi raames. Sellise lahenduse otsimine näitab, et haridusvaldkonna ekspertidel on huvi koostööks ka paindlikel, tööandjate poolt seatud tingimustel.

Rühmatööde käigus soovisime teada, milliseid probleeme näevad eksperdid elukestva õppe edenemisel Eesti maakondades; milliseid lahendusi maakondades pakutakse ja oodatakse; milliseid konkreetseid näiteid elukestva õppe riskigruppide kaasamisest maakondades eksperdid välja toovad. Selleks esitasime töötubades järgmised küsimused:

1. Eestis osalevad üle 45-aastased inimesed, mitte-eestlased ja madalama haridusega (erialase kvalifikatsiooniga) inimesed elukestvas õppes teisestest gruppidest oluliselt vähem. Kas need grupid jäävad ka [Teie] maakonnas elukestvast õppest kõrvale? Kellel veel on teie piirkonnas keerulisem elukestvas õppes osaleda?
2. Miks see nii on? Palun tooge välja, mis on Teie arvates iga sellise grupi madala osalemise kõige olulisemateks põhjusteks just [Teie] maakonnas. Kuidas tagada maakonna täiskasvanutele parem juurdepääs tasemeõppele?
3. Kuidas võiks elukestvas õppes osalemist [Teie] maakonnas suurendada ja erinevused gruppide vahel ühtlustada? Mis on kolm kõige tähtsamat asja, mida tuleks esmajoones teha?

Arutelud töötubades (kaks kuni kolm rühma maakonnas) kestsid 45-60 minutit ning iga rühma vestluse kohta tegi märkmeid osaleja/moderaator Tallinna Ülikoolist. Rühmatööde lõppedes esitati tulemused kõigile kuulajatele ning sellele järgnes üldisem arutelu vastava maakonna elanike õpitee jätkamisega seotud raskustest, võimalikest lahendustest ja headest praktikatest elukestva õppe edendamisel.

Esitades maakonna ekspertidele küsimusi elukestvast õppest kõrvalejäämise kohta, ei oodanud me statistilises mõttes täpset ja nõ objektiivset teavet, vaid just seda, kuidas kohalikul tasandil probleemide olemasolu tajutakse, millisena olukorda nähakse. Tihti peale määrab indiviidide ja asjasse puutuvate organisatsioonide toimimist lisaks statistilisele infole ka see, millisena olukorda tunnetatakse – subjektiivne teave.

Õppima: kelle õppimist ei ole seni osatud piisavalt toetada?

Elukestvas õppes osalemise riskirühmad

Maakondlike seminaride rühmatöö esimese küsimuse kaudu soovisime kaardistada, keda konkreetsetes maakonnas elukestva õppe teemaatikaga kokkupuutuvad inimesed näevad riskirühmana ehk millised sotsiaalsed rühmad nende hinnangul osalevad elukestvas õppes teisest vähem. Omalt poolt tõime välja, et tervikuna on Eestis riskirühmaks inimesed vanuses 45+, mitte-eestlased ja need, kellel puudub erialane kvalifikatsioon (madal haridustase). Enamasti peeti ka maakondade tasandil nimetatud rühmadesse kuuluvaid elukestvas õppes vähem osalevateks, kuid ilmnas ka erinevusi. Käsitleme neid järgnevalt koos eeldatavate põhjustega, mille tõttu neil ei ole võimalusi või soovi elukestvas õppes osaleda.

Alustades **vanusega** nenditi, et üle 45-aastased inimesed kipuvad end õppimiseks liialt vanaks pidama (vt lisa 1, tabel 1). Võimalike põhjustena nähti seda, et hilisemas eas nt ümber õppides ja koolitustel osaledes pole sellegipoolest lootust tööd saada. Väga mitmetes maakondades toodi probleemina esile just töökohtade vähesus, mis pärsib motivatsiooni uute teadmiste/oskuste omandamiseks. Ka madalat enesehinnangut arvati olevat vanemate inimeste (tegelikult ju keskealiste) vähese edasiõppimise põhjuseks – ei usuta oma õpivõimesse ja õppimise järel edasiste võimaluste paranemisse. Näiteks rõhutati Saaremaal, et õpimotivatsiooni vähendab või ei võimalda selles sootuks tekkida ka meedia kuvand vanemast inimesest, mis on tihti negatiivne (*vanad on noortele tööturul jalus*, „penskariteks“ nimetamine, jms).

Eeldati, et 45+ vanuserühma kuuluvad inimesed ei taha pöörduda tagasi „koolipingi“ taolise õppimise juurde, õppimist (sh koolitustel osalemist) seostatakse tihtipeale just varasema põhi- või keskkooli kogemusega (pingis istumine, kodutööd, eksamid). Selles peegeldub ühiskonna kitsas nägemus õppimisest ning paljudes maakondades tuli jutuks õppimise paradigma muutus: vaja oleks laiemat õpikäsitlust, mis haaraks ka mitte-formaalseid ja informaalset õppimisviise/-vorme. Õpikäsitluse avardamine on ka Haridusstrateegia 2020 projekti koostajate hinnangul üks viiest olulisemast väljakutsest Eesti ühiskonnale.

Rühmatöö alguses arvati mitmes maakonnas, et vanemate inimeste vähene elukestvas õppes osalemine pole probleem, kuna just nemad on peamised, keda koolitajad ja vabaharidusega tegelevad oma rühmades näevad. Veidi teema üle arutledes aga jõuti järeldusele (nt Raplas), et pigem on osalejateks need üle 45-aastased inimesed, kellel on kõrgem haridus ja/või kes on erialast tulenevalt enesetäienduseks kohustatud (sh õpetajad ja raamatukogutöötajad).

Kohati leiti, et suuremate perekohustuste ja sellest tulenevalt rahaliste pingete tõttu on raskem õppida just 30-ndates inimestel. Kui aga lapsed üles kasvatatud, on jälle piisavalt aega ja võimalusi õppimisega tegeleda. Nii nt arvasid Pärnumaal seminarist osa võtnud eksperdid, et tasemeõppes osalevad pigem küpsemas eas inimesed. Valgamaal öeldi, et vanemaealised (50+) tunduvad olevat kohusetundlikumad ja nt tööklubides on noorematega võrreldes märksa aktiivsemad. Hiiumaal aga rõhutati väga olulise ülesandena vanemaealiste tööturult eemalejäänute tagasitoomist õppimise juurde.

Mitte-eestlasi peeti riskirühmaks eelkõige neis maakondades, kus mitte-eestlaste osakaal on suurem. Muudel juhtudel aga nenditi, et mitte-eestlased on juba niivõrd integreerunud ja hästi

eesti keelt valdavad, et osalemisel elukestvas õppes on eestlasega võrdses seisus (Jõgeva, Viljandi, Pärnu, Rapla). Samas tunnistati, et võib-olla jäävad mitte-eestlaste vajadused märkamatuks, kuna väiksemal kogukonnal on paratamatult ka väiksem kõlapind, seega nende suunatud koolitusi on vähem ja teisalt ei saada väiksema rühma tõttu koolituseks vajalikku gruppi kokku. Oldi näiteks märgatud, et isegi korraliku eesti keele oskusega mitte-eestlasel on raske osaleda aktiivselt diskussioonides või õppida uut valdkonda, kui koolitus ei ole tema emakeeles. Vestluse arenedes lisati, et maakonna keskusest eemal elavatel mitte-eestlastel on raske koolitustele pääseda, sh keelebarjääri tõttu (Jõgeval Mustvee kandis (Peipsi ääres üldisemalt); Lääne-Virumaal Kundas, Tapal; Ida-Virumaal Püssis ja Kiviõlis). Ekspertid tajusid, et venekeelset elanikkonda on keerulisem õppimise juurde juhatada ka seepärast, kuna puudub ligipääs kogukonnale – omaette suletud ringkond. Lääne maakonnas aga öeldi, et kui mõni mitte-eestlane tuleb koolitusele osalema, siis tihtipeale toob ta endaga edaspidi kaasa ka teisi mitte-eestlasi, just selle kokkuhoidva ja tugevama kogukonnatunde tulemusena. Ohtu mitte-eestlaste kogukondlikule õppimisele nähti ka varem vähemalt mõnel korral aastas inimesed kokku toonud venekeelsete koolide kadumises. Muukeelse lapsevanemana eestikeelse kooli tegevuses, sealhulgas koosolekutel ja loengutel osalemine on keeruline ja nende kaasamine eeldab ilmselt edaspidi koolilt hoopis suuremat tööd.

Üldiselt oletati, et mitte-eestlaste vähesema õpiaktiivsuse taga on motivatsiooni puudus ning kohati ollakse motiveeritud olema töötu. Barjäärina nähti ka infopuudust, kuna koolitajatelt/õpiinfo jagajatelt puuduvad kontaktisikud mitte-eestlaste seas. Narvas toodi eraldi välja see, et kui Eestis üldse on venekeelsete kursuste ja koolituste valik eestikeelsetega võrreldes palju kitsam, siis Ida-Virumaal jälle jätab soovida eestikeelsete kursuste valik.

Lisaks mitte-eestlastele toodi Rapla ja Valgamaa rühmatöodes esile mustlaste probleemi, mis kätkeb endas eesti keele mittevaldamist ja väga madalat haridustaset. Saaremaal aga märgiti ära, et kogukonda on elama asunud mitmed moslemid. Üldarvult on neid küll veel vähe, aga saarlased tundsid, et õpivõimaluste pakkumisele tuleb mõelda juba praegu (sh keeleõpe). Ka teistes piirkondades elavad näiteks inglisekeelsed inimesed peavad enamasti leppima iseseisva õppimise võimalustega.

Kõikides maakondades valitses üksmeel selle osas, et **madala haridusega** inimesed on kindlasti elukestvas õppes osalemise mõttes riskirühm. Eriti oldi mures **noorte** ja põhihariduse või madalama haridusega rühmade pärast. Õpingute mittejätkamise põhjustena toodi välja õpioskuste või –harjumuse ja motivatsiooni puudumist, madalat enesehinnangut, infopuudust, majanduslikku seisu (sh transpordi probleemid), töötust. Läänemaal nt tunnistati, et madala haridusega inimesteni jõudmine on eriti keeruline, kuna nad liiguvad nõ teistes ringkondades. Narvas öeldi, et on püütud lausa käe kõrval õppima tuua, aga ka siis ei olda nõus. Viljandis ja Narvas räägiti, et madala haridusega inimesed ei oska suurest pakkumiste hulgast omale sobivat õppimisvõimalust valida. Tartumaal seevastu leiti, et madala haridusega rühmadele pole piisavalt koolituspakkumisi.

Noorte probleemi üle arutledes nimetasid Pärnumaal ja Põlvamaal rühmatöodes osalenud riskirühmana nn „*pangakaardi lapsi*“. Nende vanemad töötavad välismaal ning lapsed (16-20-aastased) on jäetud omapäi nõ pangakaardi kasvatada. Enamuse aja ilma vanemateta elavatel noortel kaob tihtipeale motivatsioon õppida, nt ei olda veel piisavalt täiskasvanud, et igal hommikul õigel ajal kooli jõuda. Pärnus toodi lisaks välja ka „*nähtamatud noored*“, kes on suuresti jäetud interneti hoolde, nii ei ole nad vanematele tülinaks ja samas tundub, et laps

on kodus ja pahandustest eemal. Peamise murena nähti siin suhtlemisoskuse kaotamise ohtu ja seeläbi igasuguse haridus- ja tööeluga sideme kadumise.

Põlva-, Järva- ja Saaremaal vesteldi ka selle üle, et madal haridustase taastoodab madalat haridustaset – noored jäävad pidama vanematega sarnasel haridusastmel, korrates vanemate eluvalikute mustreid. Saaremaal toonitati alushariduse kättesaadavuse olulisust. Kuna lapsevanematel tuleb maksta söögi ja lasteaia koha eest, siis just vähemkindlustatud lapsed ei jõua lasteaeda. See paneb nad kooli astudes teistega ebavõrdsesse olukorda.

Jätkates noorte temaatikaga leiti, et mitteõppimise taga on huvipuudus ning see, et ei saada aru õppimise vajalikkusest. Riskikäitumiseks peeti varakult laste saamist, misjärel on tõenäoline, et ebaõnnestutakse tööturule sisenemisel. Samuti toodi välja, et pärast põhikooli (või ka keskkooli) välismaale tööle läinud noored, kes majanduskriisi oludes koju naasevad, ei leia enam tööd või ei ole motiveeritud asuma tööle pakutud tingimustel. Raskest olukorrast muututakse aga abituks ja kiputakse pärast paari äraütlevat vastust tööotsingutest loobuma ning õpinguid samuti ei jätkata. Lisaks arvati, et madalal astmel õpingute katkestamise taga on olnud negatiivne õpikogemus, mis samuti pärsib edasist õpimotivatsiooni. Siin nähti suurt probleemi ka selles, et osades piirkondades on täiskasvanute gümnaasiumid liidetud tavagümnaasiumiga ja nii ei paku see enam alternatiivset õpikeskkonda neile, kelle koolist väljalangemise põhjuseks olid konfliktid suhted õpetajatega.

Saaremaal oldi mures, et tüdrukud on keskkooli omandamisel edukamad ning tihtipeale jätkavad õpinguid mandril, noormehed aga jäävad neist maha. Seega muutub keeruliseks pereloomine, mis annaks elule teatava tasakaalu ja võib-olla ka põhjuse edasi pürgimiseks.

Ida-Virumaal, eriti Narvas nenditi, et eesti keele õpetamine tasemehariduses on nõrk ning kuna kõrgemal haridusastmel õpetatakse paljusid erialasid just eesti keeles, siis näevad noored oma võimalusi pigem välismaaga, sh nii Euroopa riikide kui Venemaaga seonduvalt.

Edasi toodi töörühmades välja riskirühmi, keda nähti just oma maakonna eripärast lähtuvalt probleemseks.

Mitmes maakonnas leiti, et teistest vähem saavad elukestvast õppes osa **töötavad** inimesed, eriti madalapalgalised ja suure töökoormusega. Nt Narvas toodi esile Kreenholmis graafiku alusel töötavad inimesed, kellele kord sobib õhtune, kord aga päevane õppimise aeg. Seega on õppimisvõimaluste valik väga kitsas, kui üldse. Jõgeval mainiti ehituses ja põllumajanduses töötavaid, kellel pole võimalik õpingutes osalemiseks töölt vabaks saada. Eksperdid tajusid, et tööandjate huvi koolituste vastu on madal. Madala huvi taga on osaliselt oht koolitatud töötajast ilma jääda, kuid leiti ka, et tööandja kardab tarka töötajat, kes on teadlikum oma õigustest ja kellele tuleb suuremat palka maksta (nt tuli see jutuks müüjate ja teiste klienditeenindajate edasiõppimise võimalustega seonduvalt Saaremaal, Tartumaal ja Jõhvis). Arvati, et kuna töötingimused (sh palk) õppimise järel enamasti ei muutu, siis pärsib see ka õpimotivatsiooni.

Leiti, et majanduslanguse tingimustes on töötavatel inimestel hirm küsida aega õppimise jaoks, kuna tööandja võib nad seetõttu lahti lasta/koondada. Tajutakse, et tööandja taunib osaajaga töötamist. Lisaks puudub madalapalgalistel võimalus ise oma õpingute eest tasuda.

Seoses töötajate koolitamisega mainiti Jõhvis, et EASi teadmiste ja oskuste arendamise toetamise meede on suurendanud taotletava toetuse miinimumsummat (1000-lt 1600-le eurole), mistõttu väike- ja keskmise suurusega ettevõtete jaoks on sellise toetuse taotlemine muutunud vähem kättesaadavaks.

Ka (pikaajalisi) **töötuid** nähti riskirühmana, kuigi sageli mainiti, et neil on head võimalused osaleda Töötukassa korraldatud õpingutes. Nii toodi nt Viljandis välja, et töötute haridustase jääb tihtilugu liialt madalaks, et omandada eriala, millest ollakse huvitatud. Töötutel on raske osaleda õpingutes rahapuuduse tõttu. Töötukassa küll hüvitab transpordiga seotud kulud, kuid alles koolitusel osalemise järgselt. Töötul aga ei pruugi olla raha, et ise eelnevalt sõidukulud katta.

Sarnaselt eelnevatele riskirühmadele nimetati ka töötute korral ühe mitteõppimise põhjusena motivatsiooni puudust – ei osata või ei jaksata mõelda, mida võiks õppimine anda tööpuuduse olukorras või milline uus asi võiks üldse huvi pakkuda. Lisaks oletati, et töötud on väheaktiivsed osaliselt just pikalt koduseinte vahel olemise pärast. Alkohooliga seotud probleeme toodi erinevas kontekstis kõige enam välja Põlv-, Võru-, Valga- ja Järvamaal. Üldiselt seostub selle teemaga ka otseselt **vaesuse** kui probleemi mainimine. Nii nimetati toimetulekuprobleeme kui ka süvavaesust lisaks rahalistele probleemidele (kursuse osalustasu, transport jms) ka käegalöömise tegurina, mis halvab enesehinnangu ja pärsib edasipürgimise jaksu. Vaesus liitub sageli mõne teise probleemiga (nt madala haridustasemega töötud, pensionieelik, madalapalgalisel ametikohal töötav, väikeste laste vanem, jms), mispuhul ka õppimist takistavad tegurid liituvad. Muidugi ei tähenda see, et õpingutest jäävad kõrvale eelkõige või ainult vaesemad, kuid sellega kaasnevad spetsiifilised raskused.

Seonduvalt pikalt koduseinte vahel olemisega toodi elukestvas õppes vähem osalevatena esile ka **noori emasid**. Jällegi arvati mitteosalemise põhjusteks olevat huvi ja motivatsiooni puudust, madalat enesehinnangut, õpiharjumuse kadumist. Õpingutes vähese osalemise taga nähti ka nõ väliseid tegureid ehk lapsehoiu korraldamisega seotud probleeme ja rahalisi raskusi. Nt Raplamaal nenditi, et õhtustel kursustel osalemine on väga kulukas, kuna õhtul (pärast 18:00) on perehoiu tasu kahekordne. Nii tõdetigi, et õpingud toimuvad tihti lastega kodus olevatele emadele (aga ka pensionäridele) ebasobival ajal, kuna nemad oleks huvitatud õppimisest hommikul või päeval. Oma vajadusega jäävad nad aga enamasti vähemusse. Eriti keeruline on ühildada pereelu õpingutega vahetustega töötavatel emadel. Lisaks on väikelaste emadel raske käia õppimas kodunt kaugel. Üksinda lapse kasvataval vanemal on laste kõrvalt õppimiseks aega leida eriti raske. Samas pole erandlikud ka juhused, kus pereisad on asunud välismaale tööle, mistõttu tuleb ka kahe vanemaga pere emal suurema osa ajast üksi toime tulla. Tartumaal tuli jutuks, et kaua lastega kodus olnud tajuvad ka raskusi sobiva riietuse leidmisega ning suhtlemise-käitumise registrivalikuga. Kuid esines ka positiivseid näiteid: Räpinas on lastega emad saanud aiandust õppida; Türis ja Olustveres pakutakse paindlikku talunikus õppimise võimalust.

Eestis osalevad kursustel ja koolitustel naised kaks korda sagedamini kui mehed. Nii leidsid ka maakondlikel seminaridel osalejad, et üks riskirühm elukestvas õppes osalemise mõttes on **mehed** (kohati rõhutati, et vanemaealised mehed). Mõnedes maakondades, nt Narvas arvati, et meeste osalust pärsib stereotüüp, mille kohaselt mees on pere peamine ülalpidaja ja seega ei jää tal aega täiskasvanuna õppida. Pakuti, et aja võtavad ära ka muud hobid nagu nt autodega tegelemine, kuid sedalaadi vaba aja tegevuste käigus omandatud oskusi ei nähta õppimisena.

Pärnus leiti, et mehed tunnevad ehk valehäbi ning ei lähe koolitustele kuna ei soovi näidata, et nad on rumalad ning vajavad juurde õppimist. Lisaks leiti mitmel pool, et võrreldes naistega ootavad mehed kiiremat edu, õppimine seda aga alati ei too. Nt kõrghariduse omandamine ei taga kohe lõpetamise järel piisavalt head tööd/kõrget palka, mistõttu minnakse pigem välismaale õnne proovima. Ka arvati, et mehed vajavad/ootavad konkreetsemaid oskusi/teadmisi andvaid koolitusi (mitte teoreetilist laadi), mida on aga vähevõitu. Räägiti ka negatiivsest koolikogemusest, nt Saaremaal ja Ida-Virumaal, kuna õpetajad on valdavalt keskealised naised. Sellist keskkonda ei peetud poistele väga sobivaks. Läänemaal tunti, et vanemas eas mehed ei oska piisavalt hästi arvutit kasutada ning ei tihka minna seda oskust omandama, kuna pea ei võtvat arvutit. Viljandis arutati selle üle, et Luual korraldatud raiemetsa koolitusele soovisid mehed küll minna, kuna pärast selle läbimist oli võimalus asuda hea palgaga tööle. Teisalt leiti, et osa ettevõtjaid ei mõtlegi töötajate koolitamisele, sest lihtsam on võtta inimene katseajale ning hiljem asendada ta uue katseajal oleva töötajaga. Nii mõneski maakonnas leiti, et meeste osalemist elukestvas õppes takistab ka liigne alkoholi tarbimine – „*poetagused*“. Ent nt Saaremaal lisati kohe, et poe taga aega veetvad mehed võivad olla oma elukogemuse tõttu vägagi huvitavad ja laia silmaringiga inimesed, kelle aktiivsem ühiskonda kaasamine oleks igati vajalik.

Kõigis maakondades leiti, et täiskasvanuna õppimist raskendab oluliselt transpordiga seotud probleem ja seda eriti maakonnakeskuse ja äärealade vahel. Seega **maainimestele** pole tagatud piisava sagedusega sõitvat ühistransporti (hõreda asustuse tõttu pole see majanduslikult tulus ettevõtmine), samas aga pole nende sissetulekud enamasti nii suured, et kasutada isiklikku transporti⁵. Kuid nt Pärnumaal leidsid rühmatöös osalejad, et kohati ei ole abi ka transpordi organiseerimisest, ikka ei tule koolitusrühmad täis. Leiti, et maakonnakeskusest kaugemal elavatel inimesteni koolitusinfo lihtsalt ei jõua: nad ei satu juhuslikult teadjaga suhtlema, neil ei pruugi olla rahaliste raskuste tõttu ligipääsu internetile (lisaks on internetis info leidmine kohati liialt keeruliseks tehtud), ka ajalehtede ostmine (nagu ka neisse koolitusreklaami ostmine) on muutunud liialt kalliks, seega teave õppimisvõimaluste kohta ei pruugi igasse maakonna nurka jõuda.

Võrdlemisi vähe räägiti **erivajadustega** inimeste õpivõimalustest, neid nimetati vähem elukestvas õppes osalejateks Võrumaal, Järvamaal ja Viljandis. Viljandis küll lisati, et nägemispuudega inimestega tegeletakse, kuid üldiselt siiski koolitusi maakonnas pole ja mujale õppima minemine on raskendatud.

Eelpool esitatud ülevaatest on puudu **Harju maakonna** tulemused, kuna see seminar toimus esimesena detsembris 2011 ning teistsuguses vormis, ja sellele tuginedes arendati lõplikult välja seminari töörühma küsimused⁶. Esimese maakondliku seminari eesmärgiks oligi pigem täpsustada, kuidas töörühmasid kõige tulemuslikumalt korraldada. Siiski, mõningaid kokkuvõtteid võimaldab ka Harju maakonna seminar ja töörühmade arutelu. Peamise eelisenä jäi kõlama see, et Tallinnas ja selle lähiümbruses on võrreldes teiste Eesti piirkondadega suurem õpivõimaluste valik. Tugevustena toodi esile ka majanduskeskkonda ning kultuurielus osalemise võimalusi. Samas leiti, et valikuvõimaluste paljususest hoolimata on võrdlemisi kerge jääda tähelepanuta või nõ kaduda linnadzunglisse. Siin tuleks mõelda koostööle

---

⁵ Muidugi on isikliku transpordi kasutamine ka keskkonnavõimalikum.

⁶ Ka töörühmadele eelnevad ettekanded olid Harju maakonnas mõnevõrra teistsugused.

arhitektidega, linnakujundajatega (nt arutlused avaliku ruumi ahenemise teemal). Väiksemates maakondades/kogukondades on tõenäolisem, et „hädas olijat“ (nt põhi- või keskkoolist väljakukkumise ohus noort või madala haridusega töötut) märgatakse ning temaga tegeletakse individuaalselt. Muret tunti ka selle üle, et kvaliteetne keskharidus pole kõigile tagatud, ent siin peeti silmas Eestit tervikuna.

Sarnaselt teiste maakondadega räägiti ka Harjumaal sellest, et mõiste „õppimine“ on liialt kitsa tähendusväljaga. Inimesed õpivad elust ja töökohal, eriti keskkonna muutudes, kuid seda tihti ei teadvustata õppimisena. Rõhutati, et elukestva õppimise hoiak, enesetäienduse väärtustamine saab alguse kodunt. Kuna aga kodud on niivõrd erinevad, siis tuleks alates 5-eluaastast pakkuda alusharidust. Samuti peeti oluliseks huvihariduse edendamist. Rääkides hoiakute mõjust elukestvale õppele laiemalt, nähti et pärssiv on Eestis valitsev edukultus, mis vigadest õppimist ei väärtusta, vaid pigem taunib.

Seega Harju seminaril käsitleti elukestva õppimise edendamist üldisemalt (ei toodud eraldi välja kindlaid riskirühmi) ning pigem tõstatati probleeme kui et pakuti välja konkreetseid lahendusi. Aga tuleb veelkord rõhutada, et küsimuse püstitus oli sellel seminaril pisut erinev.

Kui erialases kirjanduses eristatakse situatsioonilisi (vahetu keskkonnaga seotud: pere/kodu, töö, jm), institutsionaalseid (hariduse pakkujast tulenevaid: õppemaksu suurus, õpingute korraldus) ja hoiakutest tingitud probleeme või raskusi õpingute jätkamisel, siis Eesti maakondades toodi välja kõiki neid aspekte. Samuti saab öelda, et nimetati demograafilisi (vanus, sugu, rahvus) ja sotsiaalse taustaga seotud tegureid (madal haridus, töötus, vähest padilikkust võimaldav töö). Eriti problemaatiline on aga see, et nõ halvemused kipuvad eluteel kuhjuma. Nii leiti, et rakse on õpingute juurde jõuda, kui oled noor, madala haridusega, vaene, ametlikult tööta joodikmees, aga ka juhul kui oled võrdlemisi hea töökohaga, väikeste lastega kõrgelt haritud keskealine naine. Viimase näite juures kuhjuvad praktilised probleemid – nt pikad tööpäevad, raskused lapsehoiu korraldamisel ning lastega koosolemise aja leidmisel –, nii et ka justkui heade eelduste korral võib õppimise juurde pöördumine osutuda keeruliseks. Lisaks võib rühmatööde arutluste põhjal öelda, et nähakse kuhjunud halvemuste taastootmist, st noored kordavad vanemate „mustreid“. Madala haridusega, väikese sissetulekuga vanemal ei ole võimalust toetada oma laste huviharidust ja kooliskäimist. Ent teisalt võivad hariduse omandamise seisukohast riskigruppi kuuluda ka rikkama ja harituma pere lapsed (nt „nähtamatud noored“) või siis parema toimetuleku lootuses võõrsil töötava vanema „pangakaardilaps“.

Kohati võis maakondlike arutluste käigus tajuda ükskõikset hoiakut või võimetuse tunnet õpimotivatsioonita inimeste suhtes. Mis aga on motivatsiooni puudumise taga, kas alati indiviidi enda sisemine tõrge, huvi puudus või on ka ühiskonnal ning erinevatel institutsioonidel siin oma roll? Olenevalt sotsiaalsest seisundist tajuvad inimesed oma võimalusi väga erinevalt, nii mõnigi ei pruugi tunda, et ka tema jaoks on õppimisvõimalused avatud. Lisaks võib õpihuvi pärssida varasem negatiivne koolikogemus, nt lahkkelid õpetajatega. Muutes institutsionaalset või struktuurset korraldust on aga võimalik sedalaadi piire nihutada, näiteks kohandades koolikeskkonda rohkem täiskasvanud õppiija vajadustega arvestavaks või pakkudes tasuta teenuseid nii, et vaesus õppimist ei hakka takistama. Järgmises osas tulevadki tutvustamisele erinevad lahendused elukestva õppe edendamiseks, mis ehk aitavad luua keskkonna, kus kõigil oleks valikuvõimalus, et saaks teha teadliku valiku kas õppimise või mitteõppimise kasuks.

Õpime: millega toetada raskustes õppijat?

Võimalikud lahendused ja head näited elukestva õppe edendamiseks

Kõige üldisemal tasandil jäi maakondades kõlama, et ühiskond vajab **laiemat õpikäsitlust** (vt lisa 1, tabel 2). Kohati sõnastati seda paradigma muutusena hariduses. Ka Haridusstrateegia 2020 projekt esitab sama probleemi ühe väljakutsena. Töötubades leiti, et õppimise tähendus on Eestis liialt formaalhariduse keskne, eelkõige peetakse õppimiseks kitsalt just „koolipingis“ õppimist, mis lapsele ega ka täiskasvanule ei tundu kõige kutsuvamana. Tähtsustatakse üle „paberit“/diplomit, arvates, et see ise näitabki inimese oskusi, väljaspool kooli omandatud teadmisi ja oskusi aga väga ei märgata ega väärtustata. Seega pakuti välja, et haridussüsteem peaks muutuma rohkem õppijakeskseks ja vähem eksamikeskseks. Nii rõhutati Ida-Virumaal, et lastele tuleks õpetada info otsimist, selle asemel, et õpetaja annab kätte valmis vastused, mis tuleb selgeks õppida (pähe tuupida). Praegu polevat justkui vaimset või sotsiaalset valmidust õppida elukestvalt. Seega tuleks elukestva õppe hoiaku sisendamiseks alustada juba lasteaedades. Viljandis pakuti lisaks välja, et vanematele tuleks õpetada ka laste kasvatamist, mis viiks elukestva õppe suhtes soovivate hoiakute juurdumiseni. Jõhvis arvati, et abiks oleks meedia vahendatud edulugudest täiskasvanuna õppimise vallas ning et ka üldisemalt kajastataks meedias õppimist positiivses võtmes. Leiti, et pahatihti on praegu rōhk negatiivsel, rāāgitakse sellest, mis koolides on halvasti. Saaremaal rõhutati kogukondliku õppimise olulisust: õppimine kogukonnas koos tegutsemise kaudu ja kogukonna enda õpetamine, mis kõik omakorda suurendaksid täiskasvanuõppes osalemist. Hiiumaal toodi näide keskkooli õpilaste osalemisest Laululahingu saates ning leiti, et taoline kogemus võis õpilastele õpetada rohkemgi kui semester füüsikatunde seda suudavad; et igal juhul on oluline mitmekesine õppimine, sh kogemustepõhine õppimine. Teise näitena toodi jõulukohviku korraldamine, mida tehakse koos õpetajatega ja kohvik on avatud kogu linna/maakonna rahvale. Täiskasvanute kooli-/koolitustevälise õppimise näitena rāāgiti laeva ehitamise projektist, kus meestel oli võimalus oskaja kõrvalt õppida ning huvitavas seltskonnas uusi tutvusi sõlmida⁷. Ent tööturul on sellisel viisil omandatud oskusi raske, kui mitte võimatu tõestada ja rakendada. Nii jõuti mitmes maakonnas järeldusele, et formaalset ja mitteformaalset õpet tuleks omavahel paremini seostada. Muuhulgas on vajalik ka olemasoleva VÕTA süsteemi parem käivitumine, mille kaudu arvestatakse kõrgkooli astumisel ja õpingutes varasemaid õpinguid ning elu- ja töökogumust.

Kuna sageli nähti mitteõppimise põhjusena rahapuudust, siis mitmes maakonnas (Hiiu, Saare, Viljandi, Pärnu, Jõgeva) pakuti meetmena välja **koolitusosaku** rakendamist. Koolitusosak sarnaneks töötuskindlustusmeetmele, kuhu indiviid ja tööandja jooksvalt panustaks ning näiteks 45-aastaseks saamisel on kõigil oma äranägemise järgi võimalus kogutud summa õppimiseks kasutada. Heaks mõtteks peeti ka seda, et pensioniiga või pensioni summa võiks olla seotud elu jooksul läbitud koolituspäevadega. Pakuti ka välja, et sarnaselt noorte ja üliõpilaste võõrsil õppimisega (nn hariduslik mobiilsus) võiks mõelda sellele, kuidas anda

---

⁷ Heidit Kaio, „Töötud pandi laeva ehitama“, 24.02.2012, Eesti Ekspress.

reaalne võimalus keskealisele või vanemale inimesele lühema- või pikemaajaliseks enesetäiendamiseks välismaal. Teatavasti nõuab erinevalt noortest selle sihtgrupi puhul katmist mitte ainult tekkivad kulud (sõit, võõrsil elamine ja koolitusel osalemise tasu/õppemaks) vaid ka saamatajäivate tulude (töötasu) kompenseerimine selleks, et selle arvelt ülal pidada juba soetatud majapidamist.

Kõigis maakondades toodi tõsise probleemina välja transpordiküsimus, seega pakuti ka siin mitmeid lahendusi. Näiteks võiks suurte (ühistranspordi) busside asemel liikuda väikesed **koolituseks/õppimiseks osalemiseks tellitud bussid** või taksotaolist teenust pakkuvad autod. Mõeldi ka sellele, kuidas hüvitada transpordikulu inimesele juba enne selle tekkimist (enne bussipileti ostmist), kuid siis on ühelt poolt õppija kohustatud igal korral osalema ning teiselt poolt koolitaja kandma sõidukulud ka siis, kui õppija kohale ei tule. Euroopa Liidu rahadest rahastatud koolituste puhul seistakse silmitsi kulude abikõlblikkuse probleemiga. Teine lahendus oleks koolitusbuss, mis oleks täielikult varustatud kõige vajalikuga ning koolitus/õpe saaks toimuda bussis, mis tuleb ise õppija juurde.

Toomaks koolitusi inimestele lähemale võiks rohkem ära kasutada olemasolevaid kooli-, küla- ja seltsimajasid. Lisaks professionaalsetele koolitajatele võiks ka oma maakonna inimesed, kellel olemas teatud oskused, teadmised neid oma rahvaga jagada (sh pensionärid) ning selliselt toimuvat õppimist ja õpetamist võiks ka ametlikult tunnustada. Siin küll võib tekkida probleeme koolituslubadega jmt, kuid mõte väärib edasiarendamist. Samuti saaks gümnaasiumite ja kutsehariduskeskuste ruum rohkem kasutada erinevate koolituste, vabahariduse ja huvihariduse läbiviimisel. Järval arvati, et kui mõni koolitus toimuks kohalikus lillepoes, siis tõenäoliselt tuleks/sattuks osalema ka need, kes võib-olla muidu õppimiseni ei jõuaks.

Erinevates maakondades oli populaarseks mõte kõiksugustest **õpiklubidest**. Nii leiti Jõhvis, et igas maakonnas peaks olema oma „Õ-punkt“, Kuresaares aga „Õ-punkt“ või „Õpik“. Sellise algatuse mõte oleks koguda ühte kohta kogu maakonnas olemasolev teave õpivõimalustest. Oluline on veel see, et õpipunkti töötaja aitab infopaljususest leida just konkreetse inimese vajadusi silmas pidades sobivad õpivõimalused. Lisaks on inimestel võimalus õpiklubis kokku tulla ning oma muljeid vahetada. Arvati, et enamasti levib info kõige tõhusamalt inimeselt inimesele just suusõnaliselt. Samuti aitaks õppimise populariseerimisele kaasa igas maakonnas aasta õppija valimine ning Tartumaal pakuti välja elukestva õppe vaenlase ning toetaja kampaania korraldamise idee. Viljandis arvati, et võiks kohandada Maavalitsuse Tervisetoa loodavat tervisetootajate võrgustiku mõtet, mille kohaselt koolitatakse külakohas välja inimene, kes hakkab teistele kogukonna liikmetele aktiivselt õpivõimaluste teavet jagama.

Pikalt õppimisest eemal olnud vajaksid aga enesekindluse tagasisaamise **motivatsioonikoolitusi**, et nad julgeks jälle proovida. Läbi taoliste kursuste võiksid nad ehk leida tee ka tasemeõppesse. Peamine on siin (uuesti) õppima õppimine. Arendades edasi laiema õpikäsitluse teematikat, siis nii mõneski maakonnas leiti, et vajadus on mitte ainult puhtalt konkurentsile suunatud, vaid ka „õnnkursuste“ järgi, mis tekitaks õppimisest rõõmu ja annaks heaolutunde.

Noorte ameti või eriala omandamise tagamiseks pakuti **monitooringut** ja **nõustamise** tõhustamist. Leiti, et selleks tuleb teha kõik, et noor jääks haridussüsteemi. Nii toodi näitena Taani, kus noorte toimetulekut haridussüsteemis jälgitakse 26-eluaastani. Tunti, et vajadus

põhjaliku kutsenõustamise järgi tekib juba põhikoolis. Samuti arvati, et noori saab kaasata ja nende huvi õppimise vastu üleval hoida noorte- ja perekeskuste kaudu. Noortekeskustes tegeletakse tihti praktilisemate ja võib-olla ka põnevamate tegevustega kui üldhariduskoolis, mistõttu esimene kindlasti täiendaks teist ning läbi taoliste erinevate õpikeskkondade laieneks arusaam sellest, mis on õppimine.

Nii mõneski maakonnas jõuti vestluse käigus selguseni, et tegelikult maakonnas puudub täielik ülevaade sellest, millist õpet inimesed vajavad. Seega pakuti välja **koolitusvajaduse uuringu** korraldamine. Paralleelselt leiti, et täielikku teavet pole ka kõigi õppimisvõimaluste kohta. Õppepakkumiste info on tihtipeale killustunud erinevate organisatsioonide ja seega veebilehtede vahel, mis muudab vajaliku teabeni jõudmise keeruliseks. Osades maakondades on pistelisi uuringuid tehtud, kuid vajalik oleks pidev seire ja info koondamine. Lisaks leiti, et tuleb tõhustada koolitajate vahelist koostööd, et oleks nt vähem võistlemist sama sihtrühma pärast.

Euroopa Liidu tasandil ettepanekuid maakondlikest seminaridest ei tulnud. Ent kuna sagedasti rõhutati Eesti inimeste ja maakondade väheseid ressursse ning inimeste lahkumist kas siis maakonnast või üldse Eestist, siis ühes maakonnas toodi välja vajadus miinimumpalkade ühtlustamiseks ELi riikides. Samas väga tugevalt jäi pea kõigis maakondades kõlama projektipõhisuse temaatika. Plusspoolele tuleb kanda see, et tänu Euroopa Sotsiaalfondi meetmetele on Eestis saanud võimalikuks pakkuda erinevaid õpivõimalusi oluliselt suuremas mahus kui Eesti riik ise oleks suutnud ning projektid on võimaldanud käima lükata mitmeid positiivseid algatusi. Ent miinuspoolena nähti seda, et projekti rahade lõppedes pole neid algatusi võimalik käigus hoida. Projektipõhisus tähendab seda, et teatud koolitusi tuleb planeerida väga pikalt ette, neid saab pakkuda väga piiratud ajal ning lisaks on seatud kindlad kriteeriumid sihtrühmadele, mistõttu sihtrühma mittekuuluvatel pole võimalik ka oma kulude eest muidu huvipakkuvast koolitusest osa saada. Seega on projektipõhisele rahastusele konkureerimine pakkunud küll suurepäraseid võimalusi muuhulgas piirkondlikuks arenguks, kuid seadnud ka teatavaid väga olulisi piiranguid valdkonna süsteemsemaks arenguks. Maakondadest jäi kõlama, et oodatakse oluliselt strateegilisemaid ja pikemaajalisi lahendusi, sealhulgas näiteks erinevate valdkondade ametnike suuremat koostööd.

Kokkuvõtteks: õpime koostöiselt õppima!

Selle projekti käigus veendusime, et head lahendused eeldavad valdkonnaga juba tegelevate ekspertide omavahelist koostööd nii igas vallas, maakonnas kui piirkonnas. Lisaks oodatakse sihikindlat regionaalpoliitikat ja poliitilist tahet äärealade kaasamiseks.

Eelkõige tuleb Eestil õppida õppimist toetama tegevusena, mis rikastab ja liidab kogukonda ja toetab iga selle liiget. Kui see on saavutatud, võib arutada küsimusi seoses ettevõtlikkuse, töökohtade loomise ja majandusarenguga. Kuidagi tuleb meil ühiskonnana õppida ära uus õpikäsitlus ja ümber mõtestada see, milleks me õpime, mida me õppimiseks peame, ja millist laiemat rolli näeme haridusel, õppimisel ja elukestval õppel ühiskonnas. Ekspertid, kes osalesid selles uuringus, esindasid juba servapidi uut õpikäsitlust, kuid töökesksuse ja oskustekesksuse eristamine on Eesti haridusmaastikul jätkuvalt tõsine väljakutse.

Siin toodud ülevaade sellest, millisena nähti õppijate probleeme ja nende võimalikke lahendusi, on omal moel õppetund „Praktikult praktikule”. Õppimist takistavate barjääride mõistmine ja nende ületamiseks või nihutamiseks ühiselt lahenduste otsimine loob eeldused selleks, et igatüks eraldi ja ühiskond tervikuna õpiks (uuesti) isuga õppima. Just rõõmuga õpitud oskus ja teadmine võib kaasa aidata sidusama kogukonna ja toimivama ühiskonna kujunemisele. Selleks tuleb aga natuke läbi elu õppimist õppida meil kõigil – riigil, tööandjatel, kohalikul omavalitsusel, haridusasutustel, kodanikuühendustel, lapsevanematel, töötajatel, ja teistel.

LISA Tabelid

Tabel 1. Maakondlike ekspertide hinnangul elukestvast õppest eemalejäävad rühmad ning nende mitteosalemise põhjused, 2012.

Rühm	Põhjus	Maakond, kus seda aspekti toodi välja probleemina
45+ vanuses; kohati 50+ või 55+	Õppimiseks vana; tööd ei saa, vähe motiveeritud, madal enesehinnang; ei taha tagasi 'koolipinki'; õppimise harjumus kadumas; reaalsektoris töötavad; noored mk ära	Hiiu, Saare, Lääne, Ida-Viru (Narva), Tartumaa, Põlva, Võru
Mitte-eestlased	Motiveeritud olema töötud; kõrghariduse omandamine raske; pole piisavalt koolitusi; keskusest kaugemal nõ oma (suletud) kogukonnad, raske osalema saada; geograafiline eraldatus; infopuudus; keelebarjäär	Lääne, Ida-Viru (Jõhvi), Jõgeva, Viljandi, Pärnu; Rapla, Lääne-Viru, Tartumaa, Valga
Madal haridustase, eriti põhiharidus või madalam	Õppimisoskuse/harjumuse puudumine, motivatsiooni pole, madal enesehinnang; inimesed 'kättesaamatud', infopuudus, aktiveerimine keeruline; majanduslik seis (transport); eriala/kutse vahetamine pole piisavalt paindlik; töökoht ei nõua kõrgemat har. taset; tööandja huvipuudus; ei taha 'koolipinki' naasta; varasema ebaedu tunnetamine; töötus; 'pangakaardi lapsed' ja 'nähtamatud noored'	Hiiu, Saare, Lääne, Ida-Viru (Narva ja Jõhvi), Jõgeva, Viljandi, Pärnu, Rapla, Lääne-Virumaa, Tartu, Põlva, Võru, Valga, Järva
Töötavad	Ettevõtjate huvipuudus koolituste vastu; töötajast ilmajäämise oht; raske saada kokkuleppeid töölt puudumise osas; koolituse maksumus; infopuudus; väike palk, palju tööd; osajaga töötamise võimalusi vähe; töökoha kaotamise hirm (eriti majanduslangusega seoses)	Hiiu, Ida-Viru (Narva), Saare, Järva, Tartu, Valga, Jõgeva
Töötud, pikaajalised töötud	Pikalt koduseinte vahel olemine; transport; rahapuudus; vähene aktiivsus, motivatsiooni puudus; alkoholism; madal haridus või erialase kvalifikatsioonita	Hiiu, Ida-Viru (Narva), Jõgeva, Viljandi, Valga, Järva
Lastega kodus, noored emad; paljulapselised pered	Lapsehoiu korraldamise probleem; enesehinnang madal; rahalised raskused; huvi ja motivatsiooni puudus, õpiharjumus kadunud; mehed välismaal, tuleb ükski toime tulla; ebasobivad kursuste/koolituste ajad; madala haridusega; ei saa kaugemale õppima minna; vahetusega töö	Ida-Viru (Jõhvi), Jõgeva, Viljandi, Pärnu, Saare, Rapla, Lääne-Viru, Põlva, Võru, Tartu
Mehed, vanemaealised mehed	Vanemas eas vähene arvutikasutuse oskus; stereotüübi kohaselt pere ülalpidajad, ei jää aega õppimiseks; muud hovid; oodatakse kiiret edu; pole huvipakkuvaid, selge eesmärgiga/väljundiga koolitusi; valehäbi; negatiivne koolikogemus; alkoholism	Lääne, Ida-Viru (Narva), Viljandi, Pärnu, Saare, Tartu, Põlva
Maainimesed, äärealadel elavad	Transpordiga seotud raskused (sh ühis-transport), koolitused maakonna keskuses; rahapuudus; info ei jõua nendeni (pole arvuteid, internetti)	Lääne, Pärnu, Saare, Rapla, Lääne-Viru, Tartu, Järva
Noored, eriti madala haridusega	Huvi puudus, ei saada õppimise vajadusest aru; raskes olukorras abitus; mitte-eestlastele eesti keele õpe pole piisavalt hea; põhikoolis nõuti vait olemist, nüüd arvamus avaldamist; korraldatakse vanemate mustreid (madal haridus); varakult laste saamine, tööturule sisenemine ebaõnnestub, ei osale tööklubides; negatiivne õpikogemus	Saare, Ida-Viru (Narva), Pärnu, Põlva, Rapla, Valga

Allikas: ELU5X, 2012

Tabel 2. Maakondlike ekspertide pakutud lahendused elukestva õppe edendamiseks maakonniti, 2012.

Meede	Täpsustus	Maakonnad
Õpikäsitluse laiendamine, hariduses 'paradigma muutus'	Praegu valitseb formaalhariduse ületähtsustamine, vaid 'paber' näitab oskusi; süsteem institutsiooni-kesksusest õppija-keskseks; 'koolipingi' kesksust vähendada; kogukondlik õppimine; elukestva õppe hoiaku sisendamine lasteaiast alates; meedias õppimisest rääkimine (laiemalt)	Hiiu, Saare, Ida-Viru (Narva ja Jõhvi), Viljandi, Lääne-Viru, Lääne, Valga, Põlva, Järva
Koolitusosak	Sarnane töötuskindlustusmeetmele; eraldi maksuna kogumine, kõigile kättesaadav koolitus alates teatud vanusest; pensioni sidumine koolituspäevadega	Hiiumaa, Saaremaa, Viljandi, Pärnu, Jõgeva
Transport; koolitusbuss; olemasolevate ruumide kasutamine	Suurte busside asemel koolituseks tellitud väikesed bussid; takso-taoline teenus; kulu hüvitamine enne selle tekkimist; koolitus sihtgruppidele lähemale	Lääne, Viljandi, Saare, Valga, Võru
Õpiklubid, 'Õ-punkt' js; võtmeisikud; kogu õppeinfo koondamine	Kõikvõimaliku õppealase info punktid; kohapeal inimene, kes aitab infost õige välja sõeluda; kogukonna võtmeisiku edulugu; lihtsamini jälgitavad kodulehed	Lääne, Ida-Viru (Narva ja Jõhvi), Saare, Tartu, Põlva, Võru, Rapla
Motivatsiooni koolitused	Nt tasanduskoolitused enne kursustele sisseastumist, enesekindluse tagasi saamine; õppima õppimine; 'õnnkursused'	Lääne, Saare, Pärnu, Tartu, Lääne-Viru, Võru
Väiksemad, paindlikud koolitused/kursused	Lühemad kursused, väiksemad grupid; suureneks aktiivõpe	Lääne-Viru, Valga, Saare, Ida-Viru (Narva), Lääne
Noorte monitooring; nõustamine	Hästi toimiv tugivõrgustik (tugiisik), tehakse kõik selleks, et noor haridussüsteemi jääks; keegi ei 'kaoks ära'; põhjalik kutsenõustamine juba põhikoolis; noorte- ja perekeskuste kaudu kaasamine (huvitegevusest tõuge tasemeõppesse)	Põlva, Järva, Rapla, Tartu
Koolitus-vajaduse uuring	Alati ei tea, mida inimesed maakonnas vajavad; koolitajate uuring samuti vajalik; koolitajate omavaheline koostöö	Jõgeva, Rapla, Võru, Valga, Järva ...
Euroopa Liidus palgatase ühtlustada	Riikides miinimumpalgad sarnasele tasemele; EL rahadega koolitusprojektid (plussid ja miinused: projektipõhisus vs uued võimalused)	Võru; projektipõhisus teemaks kõigis maakondades

Allikas: ELU5X, 2012